

PWYLLGOR LLYWODRAETHU AC ARCHWILIO

Cofnodion y cyfarfod hybrid a gynhaliwyd ar 7 Rhagfyr, 2023

PRESENNOL:	Mr Dilwyn Evans (Aelod Lleyg) (Cadeirydd) Mrs Sharon Warnes (Aelod Lleyg) (Dirprwy Gadeirydd y cyfarfod hwn yn unig) Y Cynghorwyr Geraint Bebb, Dyfed Wyn Jones, Keith Roberts, Margaret M. Roberts, Ieuan Williams. Aelodau Lleyg: Michael Wilson, William Parry
WRTH LAW:	Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau) a Swyddog Adran 151 Cyfarwyddwr Addysg, Sgiliau a Phobl Ifanc (ar gyfer eitem 3) Pennaeth Archwilio a Risg Pennaeth Proffesiwn (AD) a Thrawsnewid (ar gyfer eitem 4) Prif Archwiliwr (NW) Rheolwr Yswiriant a Risg (ar gyfer eitem 8) Swyddog Diogelu Data Ysgolion (EW) (ar gyfer eitem 3) Swyddog Pwyllgor (ATH)
YMDDIHEURIADAU:	Y Cynghorwyr Eyrn Morris (Dirprwy Gadeirydd), Trefor Lloyd Hughes, MBE, Liz Wood.
HEFYD YN BRESENNOL:	Y Cynghorydd Robin Williams (Dirprwy Arweinydd ac Aelod Portffolio Cyllid), y Cynghorydd Dafydd Roberts (Aelod Portffolio Addysg a'r Gymraeg), Yvonne Thomas (Rheolwr Archwilio Ariannol – Archwilio Cymru), Alan Hughes (Arweinydd Archwilio Perfformiad – Archwilio Cymru), Sabel Williams (Archwilio Cymru), Bethan H. Owen (Rheolwr Gwasanaethau Cyfrifeg) Claire Klimaszewski (Rheolwr Cyllid)

Yn absenoldeb y Dirprwy Gadeirydd, y Cynghorydd Eyrn Morris, etholwyd Mrs Sharon Warnes fel Dirprwy Gadeirydd ar gyfer y cyfarfod hwn o'r Pwyllgor.

Ar ran aelodau'r Pwyllgor, estynnodd y Cadeirydd ei ddymuniadau gorau i'r Cynghorydd Trefor Lloyd Hughes, MBE nad oedd yn gallu bod yn bresennol oherwydd salwch.

Gyda chytundeb y Pwyllgor, cyhoeddodd y Cadeirydd y byddai'n amrywio'r drefn fusnes ar yr agenda i gyflwyno eitemau 3 a 9 i ganiatáu i Swyddogion Archwilio Cymru roi sylw i ymrwymadau eraill. Cytunodd y Pwyllgor i newid y drefn.

1. DATGAN DIDDORDEB

Ni dderbyniwyd yr un datganiad o ddiddordeb.

2. COFNODION Y CYFARFOD BLAENOROL

Cyflwynwyd cofnodion cyfarfod blaenorol y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio a gynhaliwyd ar 21 Medi 2023 a chadarnhawyd eu bod yn gywir.

Yn dilyn o hynny –

Mewn ymateb i ymholiadau a godwyd gan y Pwyllgor ynghylch cynnydd y camau gweithredu a nodir yn y cofnodion mewn perthynas ag adolygiad o'r hyfforddiant Gwasanaethau Cwsmeriaid i staff sy'n wynebu'r cyhoedd gan y Tîm Arweinyddiaeth yn unol ag eitem (3) a datblygu asesiad anghenion hyfforddi a chyflwyno hyfforddiant addas mewn ymateb i faterion a godwyd gan Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru yn unol ag eitem (4), dywedodd y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau)/ Swyddog Adran 151 y byddai'n dilyn i fyny ymholiadau'r Pwyllgor ac yn adrodd yn ôl ar y sefyllfa o ran unrhyw gynnydd ar y ddwy eitem hynny.

Gweithredu Ychwanegol – Bod y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau)/ Swyddog Adran 151 yn dilyn i fyny'r cynnydd o ran y camau gweithredu fel y manylir.

3. ADRODDIAD SICRWYDD LLYWODRAETHIANT GWYBODAETH BLYNYDDOL YSGOLION MÔN 2022/23

Cyflwynwyd adroddiad y Swyddog Diogelu Data Ysgolion a oedd yn cynnwys dadansoddiad o'r prif faterion llywodraethu gwybodaeth a'r blaenoriaethau mewn perthynas ag ysgolion Ynys Môn ar gyfer y cyfnod rhwng Chwefror 2023 a Thachwedd 2023 i'w ystyried gan y Pwyllgor.

Cyflwynwyd yr adroddiad gan y Cyfarwyddwr Addysg, Sgiliau a Phobl Ifanc a oedd yn darparu datganiad y Swyddog Diogelu Data Ysgolion ynghyd â throsolwg o gydymffurfiaid ysgolion cynradd, uwchradd ac arbennig Ynys Môn â gofynion cyfreithiol o ran ymdrin â gwybodaeth gan gynnwys Rheoliadau Diogelu Data Cyffredinol y DU (UK GDPR), Deddf Diogelu Data 2018 a chodau ymarfer perthnasol. Hefyd roedd yr adroddiad yn cynnwys manylion y camau a gymerwyd ers yr adroddiad diwethaf ym mis Ionawr 2023 a'r hyn a gyflawnwyd o dan Strategaeth Datblygu Diogelu Data Ysgolion 2022/23 yn ogystal â'r camau gweithredu a nodwyd ar gyfer Strategaeth Diogelu Data Ysgolion 2023/24 a'r cynnydd hyd yma.

Cadarnhaodd y Swyddog Diogelu Data Ysgolion y cynnydd a wnaed gan ysgolion ers yr adroddiad blaenorol i'r Pwyllgor. Mae'r ysgolion wedi mabwysiadu mwyafrif y polisïau yn ffurfiol ac wedi dechrau'r broses o fonitro a dangos eu bod yn cydymffurfio â'r holl bolisïau diogelu data. Mae mwy o ysgolion wedi derbyn hyfforddiant diogelu data yn ystod y cyfnod yn unigol ac yn ôl dalgylch ac mae hyn wedi helpu ysgolion i wella eu harferion. Mae mwy o lywodraethwyr ysgol hefyd wedi derbyn hyfforddiant neu wedi derbyn cyflwyniad diogelu data gan y Swyddog Diogelu Data Ysgolion. Mae 25 o gyrff llywodraethu wedi derbyn cyflwyniad o'r fath sy'n tynnu sylw at y prif ofynion a'r disgwyliadau ar ysgolion o ran rhwymedigaethau diogelu data. Gwnaed cynnydd sylweddol i sicrhau bod Cytundebau Diogelu Data priodol ar waith o ran y systemau, y rhaglenni a'r apiau a ddefnyddir gan ysgolion. Erbyn hyn mae gan y rhan fwyaf o ysgolion Hysbysiadau Preifatrwydd addas a chyfredol sydd wedi'u rhannu gyda rhieni neu yn achos fersiynau cyffredinol a fersiynau plant a phobl ifanc, wedi'u postio ar wefan yr ysgol. Mae'r Swyddog Diogelu Data Ysgolion yn parhau i gynnal ymweliadau archwilio ag ysgolion unigol i adolygu cydymffurfiaeth a threfniadau diogelu data. Ymwelwyd â 44 o'r 45 ysgol yn y cyfnod rhwng mis Mawrth a mis Hydref 2023. Mae'r 45fed ysgol wedi trefnu ymweliad ar gyfer y mis nesaf.

Barn y Swyddog Diogelu Data Ysgolion yw bod ysgolion yn parhau i ddangos eu bod yn deall eu cyfrifoldebau a'u goblygiadau fel rheolwr data a'r disgwyliadau cyfreithiol a ddaw yn

sgil hynny. Mae ysgolion hefyd yn parhau i ddangos bod ganddynt well dealltwriaeth o'r rhwymedigaethau diogelu data a'u bod wedi bod yn rhoi mwy o flaenoriaeth i sicrhau bod camau'n cael eu cymryd i gydymffurfio â gofynion o dan ddeddfwriaeth diogelu data. Mae angen cwblhau darnau penodol pellach o waith i sicrhau bod pob ysgol ar yr un lefel cydymffurfio a'u bod yn nes at gydymffurfio'n llawn ac yn gallu dangos tystiolaeth o hyn. Gan hynny, gall y Swyddog Diogelu Data Ysgolion roi sicrwydd rhesymol bod ysgolion yn cydymffurfio â gofynion diogelu data.

Wrth ystyried yr adroddiad nododd y Pwyllgor y canlynol -

- Bod y rhan fwyaf ond nid pob ysgol wedi mabwysiadu'r prif bolisiau diogelu data a'u bod yn monitro eu cydymffurfiaeth â pholisïau unigol. Roedd y Pwyllgor eisiau gwybod beth oedd y trefniadau ar gyfer sicrhau bod pob ysgol yn mabwysiadu'r polisïau.

Rhodddwyd gwybod i'r Pwyllgor fod system rheoli cydymffurfiaeth data ar waith gyda'r polisïau a fabwysiadwyd gan ysgolion yn cael eu cofnodi'n ffurfiol. Mae'r Swyddog Diogelu Data Ysgolion hefyd yn cyfarfod yn rheolaidd ag ysgolion i oruchwylio cydymffurfiaeth. Yn seiliedig ar yr ymweliadau archwilio i ysgolion, gellir cadarnhau'n anffurfiol bod y rhan fwyaf o ysgolion wedi mabwysiadu'r polisïau yn ôl yr angen ac o blith yr ysgolion hynny nad ydynt wedi cyrraedd y cam hwnnw hyd yn hyn, mae'r rhan fwyaf yn y broses o wneud hynny gyda rhai ar fin cyflwyno'r dogfennau polisi terfynol i'w mabwysiadu gan eu cyrff llywodraethu.

- Gan dderbyn bod llawer o alwadau ar ysgolion, gofynnodd y Pwyllgor am sicrwydd ynghylch y trefniadau ar gyfer monitro a dangos cydymffurfiaeth â gofynion diogelu data o ddydd i ddydd yn ogystal â'r cwestiynau y dylai aelodau etholedig yn eu rôl fel llywodraethwyr ysgol eu gofyn i ysgolion i sicrhau eu bod yn cydymffurfio â deddfwriaeth diogelu data a bod tystiolaeth eu bod yn cydymffurfio.

Dywedwyd wrth y Pwyllgor fod ysgolion wedi derbyn dogfen Rhestr Wirio Polisïau Diogelu Data i'w helpu i fonitro cydymffurfiaeth â chamau gweithredu allweddol o fewn polisïau diogelu data unigol a disgwylir iddynt ddefnyddio'r ddogfen fel dull monitro. Bydd y Swyddog Diogelu Data Ysgolion yn adolygu'r defnydd y mae ysgolion wedi bod yn ei wneud o'r Rhestr Wirio Polisïau Diogelu Data yn ystod ymweliadau archwilio 2024. Yn yr un modd, mae dogfen ganllaw ar gyfer llywodraethwyr ysgol wedi'i pharatoi i'w helpu i ddeall sut i fonitro ac adolygu cydymffurfiaeth. Er mai un agwedd ar fywyd ysgol yw diogelu data, mae'n bwysig, ac mae'r Swyddog Diogelu Data Ysgolion yn ymdrechu i sicrhau bod diogelu data a'r rhwymedigaethau sy'n gysylltiedig â diogelu data yn parhau i gael sylw blaenllaw gan ysgolion. Mae ysgolion yn parhau i ofyn am gyngor ac arweiniad ar faterion diogelu data gan y Swyddog Diogelu Data Ysgolion.

- P'un a yw'r dyddiadau allweddol i ysgolion weithredu'r tasgau yn y Strategaeth Diogelu Data Ysgolion ar gyfer 2023-24 yn rhai y gellir eu cyflawni.

Rhodddwyd gwybod i'r Pwyllgor, er efallai na fydd rhai camau gweithredu wedi'u cwblhau'n llawn erbyn y dyddiad y cytunwyd i'w gweithredu, bod llawer ohonynt o natur barhaus ac yn datblygu wrth i fwy o wybodaeth a rhaglenni gael eu cyhoeddi, sy'n golygu y bydd angen adolygu rhai dyddiadau targed. Mae'r rhan fwyaf o'r camau allweddol ar y gweill a'r cam sylweddol nesaf yw sicrhau bod gan bob ysgol unigol Gofnod o Weithgareddau Prosesu (ROPA) ac i'r perwyl hwn crëwyd templed ROPA wedi'i lenwi'n barod ar gyfer ysgolion cynradd ac uwchradd y gall ysgolion ei addasu i'w hanghenion unigol.

- P'un ai o ran statws sicrwydd, a oes ysgolion unigol mewn gwahanol categorïau ac ar wahanol gamau o ran cynnydd a ph'un ai a yw pob ysgol ar y trywydd iawn i gwblhau'r gofynion a chydymffurfio'n llawn.

Rhoddwyd gwybod i'r Pwyllgor fod yr ysgolion at ei gilydd ar yr un lefel o ran cynnydd a'u bod yn gweithio'n unol â chynllun datblygu y cytunwyd arno. Er bod rhai ysgolion efallai ar y blaen, mae'r farn sicrwydd rhesymol yn berthnasol i'r rhan fwyaf a does yr un yn peri unrhyw bryderon sylweddol. Cynhelir yr ymweliadau archwilio blynyddol i adolygu cynnydd a chydymffurfiaeth. Er bod pob ysgol yn gweithio tuag at gydymffurfio yn llawn ar hyn o bryd, mae'r arferion rheoli gwybodaeth o ddydd i ddydd mewn ysgolion wedi symud ymlaen dros y flwyddyn ddiwethaf.

Penderfynwyd –

- **Derbyn adroddiad a datganiad y Swyddog Diogelu Data Ysgolion a**
- **Chymeradwyo camau nesaf arfaethedig y Swyddog Diogelu Data Ysgolion – y Cynllun Diogelu Data Ysgolion – er mwyn galluogi ysgolion i weithredu'n llawn yn unol â gofynion diogelu data.**

Gweithredu Ychwanegol: Bod y Swyddog Diogelu Data Ysgolion yn dosbarthu copi o'r ddogfen Canllawiau Diogelu Data ar gyfer llywodraethwyr ysgol i holl Aelodau Etholedig y Cyngor.

4. DATGANIAD CYFRIFON 2022/23 AC ADRODDIAD ISA 260

- Cyflwynwyd adroddiad y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau)/Swyddog Adran 151 a oedd yn cynnwys Datganiad Cyfrifon Terfynol 2022/23 yn dilyn archwiliad i'w ystyried gan y Pwyllgor.

Dywedodd y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau)/Swyddog Adran 151 fod y dyddiad cau statudol ar gyfer cwblhau'r cyfrifon archwiledig ar gyfer blwyddyn ariannol 2022/23 wedi'i ymestyn i 31 Rhagfyr, 2023 ar gyfer holl gynghorau Cymru. Cyflwynwyd Datganiad Cyfrifon drafft Cyngor Sir Ynys Môn 2022/23 i archwilwyr allanol y Cyngor, Archwilio Cymru i'w archwilio ar 30 Mehefin. Mae'r gwaith archwilio manwl bellach wedi'i gwblhau gan mwyaf, yn amodol ar adolygiad terfynol o'r diwygiadau ôl-archwilio a wnaed i'r cyfrifon. Nid oes disgwyl i sefyllfa ariannol y Cyngor newid ymhellach ond os bydd unrhyw faterion sylweddol yn codi o'r adolygiad, yna bydd Archwilio Cymru yn darparu diweddariad llafar i'r Cyngor Llawn ac yn ôl-weithredol i'r Pwyllgor hwn yn y dyfodol.

Cynhaliodd Archwilio Cymru adolygiad, profion ac archwiliad trylwyr o'r trafodion ariannol mewn perthynas â 2022/23 a'r Datganiad Cyfrifon drafft. Nododd y profion archwilio rai newidiadau oedd eu hangen a newidiwyd rhai gwallau a argymhellwyd gan y tîm Archwilio i sicrhau bod y cyfrifon yn berthnasol gywir. Mae'r rhain wedi'u cofnodi yn Atodiad 3 o adroddiad ISA 260 Archwilio Cymru fel eitem ar wahân ar yr agenda. Ar wahân i'r rheini, casgliad yr Archwilwyr yw bod y cyfrifon wedi'u paratoi yn unol â gofynion deddfwriaethol a Chod Ymarfer CIPFA ar Gyfrifo Awdurdodau Lleol 2022/23; eu bod yn rhoi darlun cywir a theg o sefyllfa ariannol Cyngor Sir Ynys Môn ar 31 Mawrth 2023 ac o'i incwm a'i wariant am y flwyddyn a ddaeth i ben ac mai bwriad yr Archwilwyr yw cyhoeddi barn ddiamed ar gyfrifon 2022/23. Mae rhai o'r newidiadau i'r cyfrifon yn cynnwys y canlynol -

- Gostyngiad o £72k yn y gwerth a ddelir mewn credydwyd am werth yr arian parod y mae'r Cyngor yn ei ddal ar ran Cronfa'r Degwm Ynys Môn sydd wedi effeithio ar alldro refeniw y Cyngor ar gyfer 2022/23 wrth gynyddu'r tanwariant am y flwyddyn o £1.212m i £1.284m.

- Gwelliant i Nodyn 5 yn y cyfrifon mewn perthynas â digwyddiadau ar ôl y cyfnod adrodd i gynnwys gwybodaeth am y ddwy ysgol yr effeithiwyd arnynt gan RAAC a ddaeth i'r amlwg ar ddechrau blwyddyn academaidd 2023/24.
- Y sylw yn y cyfrifon o ran sefyllfa asedau net Cynllun Pensiwn Llywodraeth Leol. Mae ailbriso cynllun pensiwn llywodraeth leol wedi arwain at ased pensiwn net yn hytrach na rhwymedigaeth net sylweddol fel sydd wedi digwydd mewn blynyddoedd blaenorol oherwydd bod y cyfraddau llog uwch wedi effeithio ar y ffactor disgownt a ddefnyddir gan yr actwari. Cofnodwyd hyn yn gywir fel dim ar y fantolen yn unol â rheolau cyfrifo. O ganlyniad bu'n rhaid dileu'r ased pensiwn net gwerth £19.814m a oedd wedi'i gynnwys yn golofn incwm a gwariant cynhwysfawr arall yn y Datganiad Incwm a Gwariant Cynhwysfawr (CIES). Pwysleisiodd yr Archwilwyr y dylid dangos y gwerth hwn ar wahân gan ei fod yn ddigwyddiad perthnasol eithriadol ac felly fe'i diwygiwyd ar y CIES.

Diolchodd y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau)/Swyddog Adran 151 i'r Rheolwr Gwasanaethau Cyfrifyddu a'i thîm am eu gwaith yn paratoi a chwblhau'r cyfrifon o fewn yr amserlen a diolchodd hefyd i Archwilio Cymru am eu rhan a'u cefnogaeth wrth hwyluso'r broses archwilio.

- Cyflwynwyd adroddiad y Pennaeth Proffesiwn (AD) a Thrawsnewid a oedd yn cynnwys y Datganiad Llywodraethu Blynyddol ar gyfer 2022/23 i'w ystyried a'i gymeradwyo. Mae'r Datganiad Llywodraethu Blynyddol (y cyflwynwyd y fersiwn ddrafft ohono i'r Pwyllgor am sylwadau yn ei gyfarfod ar 27 Gorffennaf, 2023) yn ceisio rhoi sicrwydd bod gan y Cyngor drefniadau priodol ar waith yn ystod 2022/23 ar gyfer cynnal ei fusnes yn unol â'r gyfraith a'r safonau priodol ac ar gyfer sicrhau bod arian cyhoeddus yn cael ei ddiogelu a'i gyfrif amdano'n briodol, a'i fod yn cael ei ddefnyddio'n ddarvoudus, yn effeithlon ac yn effeithiol. Bydd y Datganiad Llywodraethu Blynyddol yn rhan o Ddatganiad Cyfrifon Terfynol 2022/23.

Cadarnhaodd y Pennaeth Proffesiwn (AD) a Thrawsnewid fod y sylwadau a'r awgrymiadau a wnaed gan y Pwyllgor wrth adolygu'r Datganiad Llywodraethu Blynyddol drafft ym mis Gorffennaf yn cael eu cefnogi ac wedi'u cynnwys yn y fersiwn derfynol.

Ni chafwyd sylwadau pellach gan y Pwyllgor mewn perthynas â'r Datganiad Llywodraethu Blynyddol ar gyfer 2022/23.

- Cyflwynwyd adroddiad Archwilio Allanol ar archwilio'r Datganiadau Ariannol ar gyfer 2022/23 (adroddiad ISA 260) i'w ystyried gan y Pwyllgor.

Adroddodd Yvonne Thomas, Rheolwr Archwilio Cymru ar brif ganfyddiadau archwiliad cyfrifon y Cyngor ar gyfer blwyddyn ariannol 2022/23 fel a ganlyn --

- Ni all archwilwyr fyth roi sicrwydd llwyr fod cyfrifon yn cael eu datgan yn gywir, yn hytrach maent yn gweithio i lefel perthnasedd. Disgwylir i'r lefel perthnasedd geisio nodi a chywiro camddatganiadau a allai fel arall achosi i ddefnyddwyr y cyfrifon gael eu camarwain. Ar gyfer archwiliad 2022/23 y lefel perthnasedd oedd £2.979m. Pennwyd lefel perthnasedd is ar gyfer trafodion parti cysylltiedig (ar gyfer unigolion) (£10,000) ac ar gyfer Tâl Uwch Swyddogion (£1,000).
- Bod yr archwiliad bellach wedi'i gwblhau gan mwyaf yn amodol ar gwblhau camau terfynol y weithdrefn archwilio. Ar ôl hynny bydd adroddiad terfynol ISA 260 yn cael ei gyhoeddi i'w gyflwyno i'r Cyngor Llawn.
- Bwriad yr Archwilydd Cyffredinol yw cyhoeddi barn archwilio ddiamod ar gyfrifon eleni unwaith y bydd y Cyngor wedi darparu Llythyr Sylwadau yn seiliedig ar yr hyn a nodir yn Atodiad 1. Mae barn ddiamod yn golygu nad oes unrhyw bryderon perthnasol am unrhyw agweddau ar y cyfrifon.

- Mae'r adroddiad archwilio arfaethedig wedi'i nodi yn Atodiad 2 yr adroddiad ac mae'n cadarnhau barn yr archwilydd annibynnol fod y datganiadau ariannol yn rhoi golwg deg ar sefyllfa ariannol y Cyngor ar 31 Mawrth, 2023 ac o'i incwm a'i wariant ar gyfer y flwyddyn a ddaeth i ben bryd hynny a'u bod wedi'u paratoi'n briodol yn unol â gofynion deddfwriaethol a safonau cyfrifyddu rhyngwladol fel y'u dehonglir a'u haddasir gan y Cod Ymarfer ar Gadw Cyfrifon Awdurdodau Lleol yn y DU 2022/23.
- Nid oes unrhyw gamdatganiadau a nodwyd yn y cyfrifon sy'n parhau heb eu cywiro.
- Ar y dechrau, roedd camdatganiadau yn y cyfrifon ond maent bellach wedi'u cywiro gan reolwyr. Caiff y rhain eu nodi a'u hesbonio yn Atodiad 3 ac maent yn ymwneud yn bennaf â materion datgelu a dosbarthu.
- Yn ystod yr archwiliad, mae'r archwilwyr yn ystyried nifer o faterion yn ymwneud â'r cyfrifon ac yn adrodd ar unrhyw faterion o bwys sy'n codi; nid oedd unrhyw faterion o'r fath i'w hadrodd ar gyfer yr archwiliad eleni.

Diolchodd Yvonne Thomas i dîm Gwasanaethau Cyfrifyddu'r Cyngor am eu cydweithrediad a'u cymorth gyda'r broses archwilio eleni.

Ymatebodd y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau)/Swyddog Adran 151 a Rheolwr Archwilio Ariannol Archwilio Cymru i bwyntiau a godwyd gan y Pwyllgor mewn perthynas â'r Datganiad Cyfrifon ac adroddiad Archwilio Cyfrifon fel a ganlyn –

- Cadarnhawyd bod sefyllfa ariannol y Cyngor yn 2024/25 a thu hwnt yn heriol oherwydd costau cynyddol ac oherwydd bod y galw am wasanaethau'r Cyngor yn parhau i godi ar gyfradd uwch na'r cynnydd mewn cyllid. Mae'r risgiau hynny hefyd yn parhau yn 2023/24 ac mae'n rhaid eu rheoli i sicrhau cyn lleied â phosibl o orwariant am y flwyddyn. Mae gwaith cychwynnol i ddatblygu'r gyllideb ar gyfer 2024/25 yn dangos y bydd yn rhaid i gyllideb y Cyngor gynyddu £15m i ymateb i'r holl bwysau o ran chwyddiant a'r galw ac y bydd yn rhaid ariannu unrhyw ddiffyg drwy godi'r Dreth Gyngor, cwtoegi gwasanaethau a/neu ddefnyddio cronfeydd wrth gefn y Cyngor gan gofio bod £3.78m o gronfeydd wrth gefn eisoes wedi'u defnyddio i gydbwysu'r gyllideb yn 2023/24. Cyfeiriodd y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau)/Swyddog Adran 15 at gynghorau yn Lloegr a oedd wedi mynd i drafferthion ariannol gyda rhai ohonynt i bob pwrpas yn datgan eu bod yn fethdalwyr ac eglurodd oblygiadau ymarferol gorfod cyhoeddi hysbysiad Adran 114 a'r hyn a olygai hynny i gynghorau yn y sefyllfa honno o ran cynnal gwaith y cyngor a gwneud penderfyniadau o ddydd i ddydd.
- Eglurwyd bod gwybodaeth wedi'i datgelu am broblemau RAAC mewn dwy o ysgolion y Cyngor yn Nodyn 5 o'r cyfrifon fel digwyddiad ôl-fantolen er bod y materion hynny wedi codi yn y flwyddyn ariannol bresennol, gwnaed hynny er mwyn rhoi gwybodaeth i ddarllenwyr y cyfrifon am ddiwyddiad sydd wedi codi wedyn a allai effeithio ar statws ariannol y Cyngor yn y dyfodol. Mae'r gwaith adfer a wnaed hyd yma i sicrhau bod toeau'r adeiladau yr effeithiwyd arnynt gan yr RAAC fel y gallant barhau i gael eu defnyddio wedi golygu gwariant cyfalaf sylweddol. Yn ogystal â hyn, mae cau'r ddwy ysgol dros dro, gweithredu trefniadau dysgu o bell a nodi darpariaeth addas arall wedi golygu bod goblygiadau ar gyfer gwariant referniw. Er nad oes angen gwneud unrhyw addasiadau i gyfrifon 2022/23 yn sgil problemau RAAC, mae'n cael ei amlygu fel digwyddiad a allai effeithio ar y Cyngor yn ariannol yn y dyfodol.
- Eglurwyd polisïau diswyddo ac adleoli'r Cyngor yng nghyd-destun ymholiadau ynghylch Nodyn 28 mewn perthynas â chostau ymadael â staff a swyddi gwag gan gadarnhau bod unigolion y mae eu swyddi mewn perygl o ddod i ben yn cael cynnig cyflogaeth arall addas os ydynt yn bodloni'r meini prawf neu gallent gael eu hadleoli i swydd arall yn unol â phrosesau Adnoddau Dynol. Fodd bynnag, os nad oes cyfle adleoli ar gael bydd yr

unigolyn yn cael ei ddiswyddo. Ni fydd swydd sy'n dod i ben yn cael ei hail-hysbysebu gan fod y cyllid ar gyfer y swydd yn dod i ben ar y pwynt hwnnw.

- Eglurwyd bod y datganiad ar dudalen 11 o'r ISA 260 sy'n darllen "Fel rhan o'r drafodaeth honno [h.y. mewn perthynas â lle gallai twyll ddigwydd yn y datganiadau ariannol] canfûm botensial ar gyfer twyll mewn postio cofnodion anarferol; "yn cysylltu'n ôl ag un o'r risgiau datganiad ariannol a nodwyd yn y Cynllun Archwilio Allanol a gyflwynwyd i'r Pwyllgor ym mis Gorffennaf mewn perthynas â gwrthwneud rheolaethau gan reolwyr a'r gwiriadau y byddai'r archwilwyr yn eu cynnal fel rhan o'u hymateb arfaethedig i'r risg sy'n cynnwys profi priodoldeb yr wybodaeth yn y cofnodion. Ni nodwyd unrhyw dystiolaeth o dwyll yn ystod yr archwiliad.
- Cadarnhawyd nad yw'r addasiad a wnaed i Gronfa'r Degwm Ynys Môn y cyfeirir ato yn adroddiad Swyddog Adran 151 yn cael ei adrodd gan yr archwilwyr yn adroddiad ISA 260 gan nad yw o werth sylweddol ac mae'n un o nifer o fân addasiadau a wnaed.
- Cadarnhawyd bod y cyfrifon yn dal i gael eu hadolygu ac y bydd unrhyw newidiadau, gan gynnwys mân wallau a/neu anghysondebau, yn cael eu cywiro ar gyfer cyfarfod llawn y Cyngor.

Penderfynwyd –

- **Argymhell i'r Cyngor Sir ei fod yn cadarnhau ei fod yn derbyn Datganiad Cyfrifon Terfynol 2022/23 fel y'i cyflwynwyd yn Atodiad 1 i adroddiad y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau)/Swyddog Adran 151.**
- **Nodi y bydd unrhyw newidiadau dilynol i'r Datganiad Cyfrifon yn cael eu cytuno gan y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau)/Swyddog Adran 151 a'u hadrodd i'r Cyngor Llawn cyn derbyn Datganiad Cyfrifon 2022/23 yn ffurfiol.**
- **Cymeradwyo'r Datganiad Llywodraethu Blynyddol a fydd yn rhan o Ddatganiad Cyfrifon 2022/23.**
- **Nodi Adroddiad ISA 260 Archwilio Allanol ar y Datganiadau Ariannol ar gyfer 2022/23.**

5. ADRODDIAD BLYNYDDOL ATAL TWYLL, LLWGRWOBROWYO A LLYGREDD 2022/23

Cyflwynwyd adroddiad y Pennaeth Archwilio a Risg a oedd yn cynnwys Adroddiad Blynyddol Atal Twyll, Llwgwrwobrwyo a Llygredd ar gyfer 2022/23 i'w ystyried gan y Pwyllgor. Roedd yr adroddiad yn nodi'r gweithgaredd a gyflawnwyd gan Archwilio Mewnol yn ystod 2022/23 i leihau'r risg o dwyll, llwgwrwobrwyo a llygredd o fewn ac yn erbyn y Cyngor, gan dynnu sylw at rai o'r meysydd risg twyll presennol a rhai sy'n dod i'r amlwg, a darparu casgliad ar effeithiolrwydd trefniadau'r Cyngor i leihau'r risg o dwyll.

Rhoddodd y Pennaeth Archwilio a Risg drosolwg o'r adroddiad gan dynnu sylw at y ffaith ei bod yn bwysicach nag erioed fod pob corff cyhoeddus yng Nghymru'n ceisio lleihau'r risg o gollodion drwy dwyll a'u bod yn cefnogi cynaliadwyedd ariannol. Cyfeiriodd at drefniadau atal twyll y Cyngor a aseswyd yn erbyn y pum egwyddor sydd yng Nghod Ymarfer CIPFA ar Reoli'r Risg o Dwyll a Llygredd, sef, cydnabod cyfrifoldeb am atal twyll a llygredd; nodi risgiau o dwyll a llygredd; cael strategaeth atal twyll a llygredd ar waith; darparu adnoddau i weithredu'r strategaeth a gweithredu mewn ymateb i dwyll a llygredd. Nododd yr adroddiad fod 28 diwrnod o waith y tîm Archwilio Mewnol yn ystod 2022/23 yn ymwneud â gweithgareddau atal twyll gan gynnwys 8 diwrnod yn ymgymryd â gwaith ar gyfer y Fenter Twyll Genedlaethol ac 20 diwrnod yn ymwneud â gwaith twyll rhagweithiol, ymholiadau twyll cyffredinol ac ymchwiliadau. Cyfeiriodd yr adroddiad hefyd at achosion o geisio twyllo'r

Cyngor yn ystod 2022/23, sut yr ymdriniwyd â'r rheini a'r camau a gymerwyd i'w hatal rhag digwydd eto yn y dyfodol.

Daeth y Pennaeth Archwilio a Risg i'r casgliad fod cynnydd da yn cael ei wneud tuag at gyflawni Strategaeth Atal Twyll, Llwgrwobrwyo a Llygredd 2022-25. Bydd parhau i gyflawni'r Cynllun Gweithredu (sydd ynghlwm fel Atodiad 1 i'r adroddiad) yn sicrhau bod y Cyngor yn llwyddo i ymladd twyll. Un o'r camau allweddol nesaf fydd datblygu asesiad o'r risg o dwyll ar gyfer y Cyngor cyfan a fydd yn helpu i wella gallu'r Cyngor i nodi achosion posibl o dwyll, yn ogystal ag unrhyw wendidau yn ei drefniadau atal twyll neu feysydd lle mae mwy o risg o dwyll. Bydd hyn yn caniatáu i'r Cyngor dargedau ei adnoddau prin yn well a'i weithgareddau'n briodol, yn enwedig os neu pan fydd risgiau newydd yn gysylltiedig â thwyll yn dod i'r amlwg.

Yn y drafodaeth ddilynol codwyd y materion canlynol –

- Gan dderbyn ei bod yn bwysig codi ymwybyddiaeth o dwyll a chael polisïau i'r perwyl hwnnw, roedd y Pwyllgor eisiau gwybod pa reolaethau sydd ar waith i atal twyll rhag digwydd yn y lle cyntaf o ddydd i ddydd e.e. twyll mandad lle gwneir ymgais i newid manylion banc unigolyn neu gwmni.
- Osgoi talu premiwm ail gartrefi lle mae'r ail gartref yn cael ei nodi fel y brif breswylfa.
- Achosion o dwyll mewn perthynas â Grantiau Cyfleusterau i'r Anabl a sut y caiff ei gyflawni mewn perthynas â'r grant.

Rhoddyd gwybod i'r Pwyllgor fod pob adolygiad Archwilio Mewnol yn archwilio'r rheolaethau sydd ar waith ar gyfer y maes dan sylw ac yn gwneud argymhellion ar gyfer gwella os nodir diffygion neu wendidau. Bydd gwaith y Gweithgor Atal Twyll hefyd yn helpu i sicrhau y bydd twyll a phosiblwydd o dwyll ar flaen meddyliau pobl, a'u bod yn ymwybodol ohono wrth iddynt gynnal eu busnes bob dydd. Yn ogystal â hyn, mae staff wedi cael cyfarwyddyd i gynnal gwiriadau diwydrwydd dyladwy ac i wirio manylion cyswllt ar ffurf cyfeiriadau e-bost a rhifau ffôn i osgoi twyll mandad banc ac wrth ail-gontractio ar gyfer meddalwedd Bacs, bydd y Cyngor yn sicrhau bod y feddalwedd yn cynnwys dilysu manylion adnabod fel mater o drefn. Gall twyll Grant Cyfleusterau i'r Anabl ddigwydd pan fydd derbynnydd y grant yn symud tŷ ar ôl i'r eiddo gael ei addasu heb ad-dalu'r grant neu lle nad yw gwaith wedi'i gwblhau i'r safonau gofynnol neu ddim o gwbl neu yn achos dyfynbrisiau uwch ar gyfer y gwaith.

O ran ail gartrefi, gan nad yw deddfwriaeth yn pennu'r meini prawf ar gyfer yr hyn sy'n brif breswylfa, mae'r cyfrifoldeb ar y Cyngor i ffurfio ei farn ei hun ar sail gwybodaeth a geir am ffordd o fyw'r unigolyn e.e. man gwaith, cyfeiriad y feddygfa, ysgolion y plant i greu darlun o ble mae'r unigolyn yn byw ac i ddod i benderfyniad ar y sail honno. Gall penderfyniad y Cyngor gael ei herio drwy broses apelio. Fodd bynnag, wrth i nifer cynyddol o gynghorau yn Lloegr benderfynu codi premiwm ail gartrefi, mae osgoi/twyll o'r math hwn yn debygol o leihau.

Penderfynwyd nodi Adroddiad Atal Twyll, Llwgrwobrwyo a Llygredd Blyneddol 2022/23 a'r gweithgaredd a gyflawnwyd yn ystod y flwyddyn i leihau'r risg o dwyll, llwgrwobrwyo a llygredd yn digwydd o fewn ac yn erbyn y Cyngor.

6. ADRODDIAD AR DDEILLIANNAU MENTER TWYLL GENEDLAETHOL 2022/23

Cyflwynwyd adroddiad y Pennaeth Archwilio a Risg a oedd yn nodi deilliannau presennol y Cyngor mewn perthynas ag ymarfer y Fenter Twyll Genedlaethol (NFI) 2022/23 i'w ystyried gan y Pwyllgor.

Rhoddodd y Pennaeth Archwilio a Risg drosolwg o broses ymarfer yr NFI, a'i phwrpas, sef ymarfer paru data a gynhelir bob dwy flynedd gan Swyddfa'r Cabinet sy'n ceisio canfod ac atal twyll a gwallau. Mae'n orfodol ar y Cyngor, ynghyd ag awdurdodau lleol eraill a chyrrff sector cyhoeddus i gymryd rhan. Mae cyfranogwyr yn cyflwyno data i wefan ddiogel yr NFI ar ddiwedd y flwyddyn galendr ddynodedig, ac ar ôl hynny mae'r system NFI yn paru data mewn cyrrff cyhoeddus, a rhyngddynt, i nodi anghysondebau. Rhoddir gwybod am anghysondebau posibl, a elwir yn 'barau', i gyfranogwyr er mwyn iddynt eu hadolygu, ymchwilio iddynt a chofnodi'r deilliannau sydd wedyn yn cael eu casglu a'u hadrodd yn genedlaethol gan yr Archwilydd Cyffredinol. Nid yw'r paru data ynddynt eu hunain yn awgrymu twyll neu wallau, ond maent yn canfod achosion y dylid ymchwilio iddynt ymhellach. Ar gyfer ymarfer yr NFI 2020/21 roedd saith maes i gyfrif am bron i 97% o'r £6.5m o achosion o dwyll a gwallau ar gyfer Cymru - gostyngiadau'r Dreth Gyngor (£2.6m) a Bathodynau Glas (£1.4m) oedd y rheini'n bennaf. Fel rhan o ymarfer yr NFI 2022/23, cyflwynodd y Cyngor ddata mewn perthynas â Thai, trwyddedau gyrwyr tacsï, Cyflogres, hanes taliadau credydwyr a data sefydlog, Cynllun Gostyngiadau'r Dreth Gyngor a'r Dreth Gyngor a'r Gofrestr Etholwyr. Yn ogystal â hyn, cyflwynodd yr Adran Gwaith a Phensiynau fanylion derbynyddion budd-daliadau a chyflwynodd Gwasanaeth Digidol y Bathodyn Glas fanylion Deiliad Bathodyn Glas.

Rhwng Ionawr a Mawrth 2023 derbyniodd y Cyngor gyfanswm o 66 adroddiad unigol a oedd yn cynnwys cyfanswm o 2,638 o barau unigol. Hyd yma ymchwiliwyd i 8 diwrnod gan weithio ar ddarparu'r data i Swyddfa'r Cabinet, dadansoddi a gwerthuso paru a gweithio gyda gwasanaethau i ymchwilio i'r paru a gwella eu prosesau. Mae'r adroddiad yn nodi'r adroddiadau y mae Archwilio Mewnol wedi'u dadansoddi a/neu wedi cydlynu'r gwerthusiad ohonynt a'r meysydd gwasanaeth y maent yn berthnasol iddynt. Manylir ar ganlyniadau'r gwaith hwnnw yn Atodiad 1 gan gynnwys yr arbedion ariannol a wnaed o ran taliadau dyblyg i gredydwyr (£13,343.21) neu a amcangyfrifir fel yn achos twyll Rhestr Aros Tai (£4,283) a Bathodynau Glas heb eu canslo (£194,350). O ran yr olaf, yn dilyn trafodaethau gyda'r uwch swyddog sy'n gyfrifol am weinyddu'r Bathodyn Glas nodwyd bod pob un o'r 299 o barau NFI ar gyfer y categori hwn yn enghreifftiau o ddiffyg cyfathrebu rhwng gwasanaethau a bod Bathodynau Glas heb eu cau ar y system oherwydd nad oedd y tîm wedi cael gwybod am farwolaeth deiliad y drwydded. Nodwyd yn hyn o beth mai cymhlethdod pellach yw bod marwolaethau yn cael eu cofrestru yn y sir lle maent yn digwydd sy'n golygu bod marwolaethau yn Ysbyty Gwynedd gan gynnwys rhai trigolion o Ynys Môn yn cael eu cofrestru yng Ngwynedd. Fodd bynnag, nid yw'r wybodaeth honno o reidrwydd yn cael ei throsglwyddo i'r Cyngor yn Ynys Môn drwy broses Dywedwch Wrthym Unwaith Gwynedd neu sy'n golygu fel arall bod Bathodynau Glas wedyn yn parhau ar agor ar y system ar ôl i ddeiliad y drwydded farw.

Oherwydd gwrthdaro rhwng gwahanol flaenoriaethau a diffyg adnoddau, nid yw'r Tîm Refeniw wedi dadansoddi paru eto mewn perthynas â gostyngiadau'r Dreth Gyngor a Budd-dal Tai a Disgownt Person Sengl y Dreth Gyngor. Mae'r Tîm yn bwriadu defnyddio darparwr allanol i gynnal adolygiad swmp wedi'i reoli o'i ddisgowntiau a'i eithriadau cyn diwedd 2023/24. Er yr ystyrir bod ymarfer yr NFI wedi cynnig gwerth am arian, mae'n ymddangos bod gwendidau yn y fformiwlâu a ddefnyddir gan yr NFI i gyfrifo deilliannau e.e., y gwerth uwch ar gyfer 'Bathodynau Glas' sy'n dal i gael eu defnyddio a'r incwm y mae'r Cyngor yn ei golli o ganlyniad. Fodd bynnag, mae'r cyfle i nodi gwendidau mewn rheolaethau mewnol a chyfleoedd i drafod ffyrdd o gryfhau prosesau gyda rheolwyr yn un fantais anfesuradwy sydd ddim yn cael ei hadlewyrchu yn neilliannau ariannol yr NFI. Bydd ffyrdd o wella'r broses o ddadansoddi paru er mwyn sicrhau mwy o effeithlonrwydd ac effeithiolrwydd yn cael eu trafod gyda Phenaethiaid Gwasanaeth ac Uwch Reolwyr wrth symud ymlaen fel bod ymarferion yn y dyfodol yn rhoi mwy o elw ar fuddsoddiad.

Wrth ystyried yr adroddiad bu'r Pwyllgor yn trafod y canlynol -

- Effaith yr adroddiad deilliannau a'r incwm a gollwyd i'r Cyngor gan wallau'r Bathodyn Glas a'i fod yn adlewyrchiad ar y Cyngor yn enwedig os nad yw'r bathodynnau wedi cael eu camddefnyddio. Nododd y Pwyllgor yn arbennig yr heriau a'r cymhlethdodau sy'n codi o safbwynt Bathodynnau Glas ac o bosibl ar gyfer gwasanaethau eraill hefyd gan nad yw'r Cyngor yn cael gwybod am farwolaethau sy'n digwydd y tu allan i'w ffiniau, yn fwyaf amlwg yn Ysbyty Gwynedd. Nododd y Pwyllgor ymhellach ei fod yn rhoi'r Cyngor dan anfantais mewn perthynas â phrosesau fel ymarfer yr NFI.

Rhodddwyd gwybod i'r Pwyllgor fod y rheolwyr wedi rhoi sicrwydd y bydd prosesau rheoli mewnol yn cael eu cryfhau i sicrhau bod gweinyddwyr Bathodyn Glas yn gallu croesgyfeirio manylion deiliaid trwyddedau gyda chofnodion y rhai sydd wedi marw, gan sicrhau bod y bathodynnau'n cael eu canslo'n brydlon. Mae gwaith ychwanegol hefyd yn cael ei wneud i sefydlu proses gyfathrebu uniongyrchol rhwng y Gwasanaethau Cymdeithasol a Cyswllt Môn.

- Adennill arian y mae'r ymarfer NFI yn awgrymu y gallai fod wedi cael ei golli i dwyll e.e. mewn perthynas â Disgownt Person Sengl y Dreth Gyngor a ph'un ai y rhoddir cyfrif am gollodion/diffyg casglu incwm y Dreth Gyngor wrth baratoi'r gyllideb.

Rhodddwyd gwybod i'r Pwyllgor fod y darparwr allanol a benodwyd gan y Cyngor i adolygu disgowntiau ac esemptiadau'r Dreth Gyngor yn ceisio dilysu deiliadaeth sengl yn achos hawlwr Disgownt Person Sengl ac os oes tystiolaeth i awgrymu nad yw hawllydd yn byw ar ei ben ei hun, yna caiff y cyfrif ei addasu yn unol â hynny ac mae bil newydd o'r Dreth Gyngor yn cael ei baratoi a'i anfon at yr hawllydd a allai arwain at dalu'r Dreth Gyngor neu at dystiolaeth mai ef/hi yw'r unig un sy'n byw yn yr eiddo. Mae'r Cyngor wedi cynyddu'r debyd a godir drwy ganslo hawliadau nad oedd yn ddilys. Rhodddwyd gwybod pellach i'r Pwyllgor am y broses ar gyfer gosod y Sylfaen Dreth, yn ogystal â'r gyfradd gasglu a'r ffactorau dan sylw, gan gynnwys nifer y ddisgowntiau a'r eithriadau a ganiatawyd. Mewn blwyddyn arferol, cesglir tua 97% o incwm y Dreth Gyngor yn ystod y flwyddyn a 99.3% dros dair blynedd.

Penderfynwyd nodi adroddiad Deilliannau'r NFI a chadarnhau bod y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio yn cymryd sicrwydd o gynnwys yr adroddiad bod y Cyngor yn ceisio manteisio ar y cyfleoedd a ddarperir gan y Fenter Twyll Genedlaethol i ddefnyddio dadansoddeg data i gryfhau'r broses o atal a chanfod twyll.

7. DIWEDDARIAD ARCHWILIO MEWNOL

Cyflwynwyd adroddiad y Pennaeth Archwilio a Risg i ddiweddarau'r Pwyllgor ar y sefyllfa fel ag yr oedd hi ar 30 Tachwedd 2023 ynghylch yr archwiliadau a gwblhawyd ers y diweddariad diwethaf ar 13 Medi 2023 i'w ystyried gan y Pwyllgor. Mae'r adroddiad hefyd yn nodi llwyth gwaith cyfredol Archwilio Mewnol a'i flaenoriaethau ar gyfer y tymor byr i'r tymor canolig wrth symud ymlaen. Derbyniodd aelodau'r Pwyllgor gopïau ar wahân o'r tri adroddiad archwilio mewnol a gwblhawyd ers y diweddariad diwethaf mewn perthynas â gweinyddu Pensiwn Athrawon (Adolygiad Dilyn i Fyny Cyntaf) (Sicrwydd Rhesymol); Gwynwch Sefydliadol (Risg Strategol YM7) (Sicrwydd Rhesymol) a Chynllun Pensiwn Llywodraeth Leol (Sicrwydd Rhesymol). Cwblhawyd dau ddarn arall o waith yn y cyfnod yn ymwneud ag ymchwiliad i ordaliad contract ac ymchwiliad i dwyll mewnol nad oedd barn sicrwydd yn berthnasol iddo.

Rhodddod y Pennaeth Archwilio a Risg drosolwg o'r adolygiadau a gwblhawyd a'u casgliadau gan gynnwys y risgiau/materion a nodwyd a chymau gweithredu a argymhellwyd. Cyfeiriodd at y darnau o waith a oedd ar y gweill yn unol â pharagraff 24 o'r adroddiad a

chadarnhaodd mewn perthynas â'r camau gweithredu sy'n weddill, ar 30 Tachwedd, fod dau fater / risg cymedrol yn hwyr a bod y ddau yn y gwasanaeth Adnoddau. Ar hyn o bryd mae dwy swydd wag yn y gwasanaeth Archwilio Mewnol ar ôl i Uwch Archwilydd adael a chael swydd o fewn Adnoddau a gan fod secondiad hirdymor yn parhau. Serch hynny, gwnaed cynnydd da o ran gweithredu'r Strategaeth Archwilio Mewnol Flynyddol ar gyfer 2023/24 a'r Strategaeth Atal Twyll, Llwgrwobrwyo a Llygredd 2022-25. Mae gwaith hefyd ar y gweill gyda Zurich Risk Engineering UK i gynnal asesiad annibynnol o Fframwaith Rheoli Risg y Cyngor. Disgwylir adroddiad ym mis Chwefror 2024. Mae Archwilio Mewnol hefyd yn gweithio gyda Thîm Hyfforddi a Datblygu'r Cyngor ar hyn o bryd i ddarparu hyfforddiant atal twyll ar draws y Cyngor.

Wrth ymateb i gwestiynau a godwyd gan y Pwyllgor, cadarnhaodd y Pennaeth Archwilio a Risg –

- Fod y gwasanaeth yn parhau i ddefnyddio arbedion cyllidebol o ganlyniad i swyddi gwag i gomisiynu cymorth allanol ychwanegol.
- Eglurwyd bod y Pwyllgor yn cael ei ddiweddarau ddwywaith y flwyddyn ar berfformiad o ran mynd i'r afael â chamau archwilio gan gynnwys camau gweithredu sy'n weddill / hwyr.
- Eglurwyd bod y darn o waith sydd ar y gweill mewn perthynas â chwyn am waredu gwastraff (Gwasanaethau Tai) yn ymwneud ag archwilio'r broses gaffael o ran gwerth am arian a gweithdrefnau dyfarnu contractau a bod yr adolygiad o Brosesau Incwm Economi Ymwelwyr ac Ardaloedd Arfordirol hefyd ar y gweill yn ymwneud ag edrych ar y prosesau hynny o safbwynt effeithlonrwydd a diogelwch.

Penderfynwyd nodi darpariaeth sicrwydd a blaenoriaethau Archwilio Mewnol wrth symud ymlaen.

8. DIWEDDARIAD AR Y GOFRESTR RISG STRATEGOL

Cyflwynwyd adroddiad y Pennaeth Archwilio a Risg a oedd yn nodi'r gwelliannau i'r Gofrestr Risg Strategol ers ei chyflwyno ddiwethaf i'r Pwyllgor ym mis Chwefror 2023 i'w ystyried gan y Pwyllgor.

Dywedodd y Rheolwr Risg ac Yswiriant gan fod Cynllun y Cyngor newydd 2023-28 yn ei le, fod y Tîm Arweinyddiaeth wedi cynnal adolygiad o'r gofrestr risg strategol yn ei chyfanrwydd ym mis Gorffennaf 2023, er mwyn sicrhau bod y gofrestr risg strategol yn rhoi adlewyrchiad cywir o'r risgiau i amcanion strategol y Cyngor. Yn yr un cyfnod uwchraddiwyd y system sy'n dal y cofrestrau risg (4risk) ac mae'r dull y caiff risgiau eu sgorio hefyd wedi'i newid i adlewyrchu gwerth rhifol yn unig gyda'r risg mwyaf bellach yn 25 yn hytrach nag A1. Bu rhai heriau ar y cychwyn gyda'r broses uwchraddio oedd yn golygu nad oes gan y gofrestr, fel y'i cyflwynir yr un lefel o fanylion sicrwydd ag o'r blaen er bod gwaith i ddatrys y problemau gyda'r ddarparwr meddalwedd yn parhau. Cyfeiriodd y Rheolwr Risg ac Yswiriant at y newidiadau i'r risgiau strategol fel a ganlyn -

- Ailddiffinio risgiau YM1, YM5, YM7, YM8, YM3 ac YM14 yn unol â'r tabl ym mharagraff 8 o'r adroddiad a'r rhesymau dros y newid.
- Cau risg YM4 mewn perthynas ag effaith ymosodiad seiber ar ddarparu gwasanaethau rheng flaen a chymorth a'i gynnwys o fewn risg YM3 mewn perthynas â methiant TG a fyddai'n amharu ar ddarparu gwasanaethau.
- Ychwanegu dau risg newydd i'r gofrestr sef YM15 mewn perthynas â threfniadau cydweithio a phartneriaethau craidd ac YM16 mewn perthynas â diffyg adnoddau i ddiweddarau prosesau busnes sy'n effeithio ar allu'r Cyngor i foderneiddio.
- Y cynnydd ar lefel gynhenid a gweddilliol o risg YM1 – y risg y byddai gostyngiad gwirioneddol yng nghyllid y Cyngor yn arwain at gwtogi gwasanaethau statudol - o 4

(Tebygol) i 5 (Bron yn Sicr) oherwydd y sefyllfa economaidd a'r heriau ariannol sy'n wynebu'r sector cyhoeddus.

Ystyriodd y Pwyllgor yr adroddiad a thrafodwyd y materion canlynol –

- Annog gwasanaethau i symud systemau i'r Cwmwl i gryfhau gwytnwch a dileu'r angen am ail ganolfan ddata fel cam gweithredu i liniaru'r risg mewn perthynas â risg YM3 (Y risg bod methiant TG yn amharu'n sylweddol ar ddarparu gwasanaethau). Holodd y Pwyllgor a oedd risg posibl trwy orddibynnu ar y Cwmwl ac a oedd anfanteision yn gysylltiedig â gwasanaethau Cwmwl o ran cost, diogelwch a mynediad at ddata. Awgrymodd y Pwyllgor y gallai adolygiad o wasanaethau Cwmwl fod yn fuddiol i roi sicrwydd am y modd y gweithredir gwasanaethau'r Cwmwl.

Rhodddwyd gwybod i'r Pwyllgor y gellid gofyn i archwilyr TG y Cyngor gynnal adolygiad o wasanaethau'r Cwmwl.

- Gwahanu rolau'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio a Sgrwtini mewn perthynas â rheoli risg a gwerthuso risgiau'n fanwl.

Rhodddwyd gwybod i'r Pwyllgor mai cyfrifoldeb y Pwyllgor hwn yw sicrhau bod gan y rheolwyr drefniadau ar waith i reoli risg a bod y trefniadau rheoli risg hynny'n effeithiol. Pe bai'r Pwyllgor wrth fonitro'r gofrestr risg strategol yn pryderu am unrhyw risg sy'n dod i'r amlwg neu'n canfod patrwm o risg sy'n cynyddu dros gyfnod o amser, yna gall gyfeirio'r pryderon hynny at y Perchennog Risg perthnasol i gymryd camau gweithredu neu i roi sicrwydd. Atgoffwyd y Pwyllgor hefyd y bydd Zurich Risk Engineering yn cynnal asesiad o Fframwaith Rheoli Risg y Cyngor a bydd yn adrodd i'r Pwyllgor hwn ar ganlyniad yr asesiad ddechrau'r flwyddyn nesaf.

- Nifer y risgiau lle mae'r lefel risg gweddilliol ar ôl lliniaru yn parhau i fod yn Goch neu'n Gritigol a dull y Cyngor o ymdrin â'r lefel hon o risg.

Rhodddwyd gwybod i'r Pwyllgor, er y bydd yr holl risgiau'n cael eu hadolygu'n fanwl yn ystod y misoedd nesaf, bod risgiau penodol gyda YM1 yn enghraifft lle mae'r sgôp ar gyfer cyflwyno rheolaethau ychwanegol a'r effaith y maent yn debygol o'i chael wrth leihau'r risg gweddilliol yn gyfyngedig oherwydd ffactorau allanol fel y sefyllfa economaidd ehangach a'r rhagolygon sydd y tu hwnt i reolaeth y Cyngor.

- Wrth nodi mai un o'r prif reolaethau o ran YM1 (y risg y bydd gostyngiad gwirioneddol yng nghyllid y Cyngor yn arwain at gwtogi gwasanaethau statudol) yw sicrhau bod y Cyngor yn cadw balansau o dros 5% o'r gyllideb flynyddol wrth gefn, gofynnodd y Pwyllgor beth yw cyfradd waredu'r cronfeydd wrth gefn ac ar ba bwynt y bydd y Cyngor yn cyrraedd sefyllfa y mae nifer o gynghorau eisoes ynnddi heb unrhyw arian ar ôl.

Rhodddwyd gwybod i'r Pwyllgor fod gan y Cyngor oddeutu £11m mewn cronfeydd wrth gefn cyffredinol ar hyn o bryd a bod £18m mewn cronfeydd wrth gefn sydd wedi'u clustnodi at ddibenion penodol (yn ogystal â bod balansau ysgol sy'n cael eu rheoli gan ysgolion). Er mwyn cydbwysu cyllideb 2023/24, defnyddiodd y Cyngor £3.78m o'i gronfeydd wrth gefn ac yn seiliedig ar y setliad disgwylidig, disgwylir y bydd angen swm tebyg i wneud iawn am ddiffyg cyllidebol yn 2024/25 er y bydd yr union swm yn dibynnu ar lefel y cynnydd yn y Dreth Gyngor a/neu doriadau yn y gyllideb y mae'r Cyngor Llawn yn penderfynu eu gweithredu. Byddai hynny'n dangos cyfradd waredu o £3m i £4m y flwyddyn a fyddai'n lleihau'r Balansau Cyffredinol o fewn 3 blynedd ac os byddai'r Cyngor yn peidio â newid y defnydd o gronfeydd wrth gefn a glustnodwyd ar gyfer defnydd cyffredinol, byddai'n cynnal y Cyngor am gyfnod hirach. Rhagwelir hefyd y bydd blwyddyn

ariannol 2025/26 yr un mor heriol ac wrth i'r sgôp i sicrhau arbedion leihau mae'r gyfradd waredu'n debygol o gynyddu. Mae'r rhagolygon y tu hwnt i'r pwynt hwnnw yn ansicr gan y gallai newidiadau gwleidyddol hefyd arwain at newidiadau yn y sefyllfa ariannol. Yn y tymor byr i'r tymor canolig nid yw'r Cyngor mewn perygl o fynd i drafferthion ariannol mor ddifrifol nes bydd yn gorfod cyflwyno hysbysiad Adran 114. Fodd bynnag, wrth i gronfeydd wrth gefn y Cyngor leihau, felly hefyd effaith mesurau lliniaru gan arwain at fwy o risg.

Penderfynwyd nodi'r gwelliannau a wnaed i'r Gofrestr Risg Strategol a chadarnhau bod y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio yn cymryd sicrwydd bod y Tîm Arweinyddiaeth wedi cydnabod ac yn rheoli'r risgiau i gyflawni blaenoriaethau'r Cyngor.

Gweithredu Ychwanegol – Bod Pennaeth Archwilio a Risg yn gofyn i archwilwyr TG y Cyngor gynnal adolygiad o wasanaethau'r Cwmwl.

9. ARCHWILIO ALLANOL: RHAGLEN WAITH AC AMSERLEN ARCHWILIO CYMRU A'R DIWEDDARIAD CHWARTEROL

Cyflwynwyd adroddiad Archwilio Cymru ar ei Raglen Waith a'i Amserlen ar 30 Medi, 2023 er gwybodaeth y Pwyllgor. Rhoddodd yr adroddiad y wybodaeth ddiweddaraf am gynnydd a statws gwaith archwilio ariannol a pherfformiad Archwilio Cymru sy'n cynnwys astudiaethau wedi'u cynllunio a'u cyhoeddi ac roedd yn cynnwys gwaith Estyn ac Arolygiaeth Gofal Cymru.

Cadarnhaodd Yvonne Thomas, Rheolwr Archwilio Cyllid Archwilio Cymru mewn perthynas â'r gwaith archwilio ariannol fod y gwaith o archwilio'r cyfrifon wedi'i gwblhau i raddau helaeth fel yr adroddwyd yn flaenorol, ac mae ardystio ffurflenni grant mewn perthynas â chyfraniadau Pensiwn Athrawon ar gyfer blwyddyn ariannol 2022/23 bron â chael ei gwblhau yn ogystal ag ardystiad y ffurflenni grantiau ar gyfer ardrethi annomestig 2022/23 gan anelu at ardystio'r ddwy ffurflen y mis hwn.

Adroddodd Mr Alan Hughes, Arweinydd Archwilio Perfformiad ar gynnydd y rhaglen Archwilio Perfformiad a chadarnhaodd fod disgwyl i'r adolygiad Sicrwydd ac Asesu Risg gael ei gwblhau ym mis Ionawr 2024 gyda'r adolygiad o'r Defnydd o Wybodaeth am Berfformiad bellach wedi'i gwblhau gyda'r nod o roi adroddiad arno yn y Flwyddyn Newydd. Mae'r gwaith maes ar gyfer Gosod Amcanion Llesiant wedi'i gwblhau gyda'r adroddiad drafft i'w gyhoeddi yn y Flwyddyn Newydd, yn yr un modd yr Adolygiad Thematig - Gofal Heb ei Drefnu. Hefyd yn y Flwyddyn Newydd ceir adroddiad ar yr adolygiad thematig o ddull strategol y Cyngor o ran Digidol. Felly, mae Rhaglen Archwilio Perfformiad 2022/23 ar y trywydd iawn i gael ei chwblhau.

Wrth ystyried yr adroddiad cododd y Pwyllgor y cwestiynau canlynol –

- P'un a fydd yr adolygiad - Rheoli'r Rhaglen Gyfalaf yn cynnwys sylwadau ynghylch sut mae prosiectau cyfalaf yn cael eu rheoli a'u rhedeg.

Rhoddwyd gwybod i'r Pwyllgor fod yr adolygiad ar hyn o bryd yn y cyfnod cwmpasu ond y gallai unrhyw themâu penodol y mae'r Pwyllgor/aelodau unigol yn awyddus i'r adolygiad edrych arnynt gael eu cyfleu i'r Pwyllgor a'u hadrodd yn ôl i'r rheolwyr.

- Canlyniadau arfaethedig yr adolygiad o ddull strategol y Cyngor o ran Digidol.

Rhoddwyd gwybod i'r Pwyllgor fod yr adolygiad yn edrych i ba raddau y datblygwyd dull strategol y Cyngor o ymdrin â digidol yn unol â'r egwyddor datblygu cynaliadwy a'r pum

ffordd o weithio sydd eu hangen i gyflawni'r nodau llesiant sydd yn Neddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol. Fel adolygiad thematig, bydd adroddiad lleol byr yn ogystal ag adroddiad canlyniadau cenedlaethol yn cael eu paratoi.

Penderfynwyd nodi Diweddariad Chwarter 2 2023/24 Archwilio Cymru ar ei Raglen Waith a'i Amserlen.

10. ADOLYGIAD O FLAENRAGLEN WAITH 2023/24

Cyflwynwyd adroddiad y Pennaeth Archwilio a Risg a oedd yn cynnwys Blaenraglen Waith a Rhaglen Hyfforddiant y Pwyllgor ar gyfer 2023/24 i'w ystyried gan y Pwyllgor.

Arweiniodd y Pennaeth Archwilio a Risg yr aelodau drwy'r newidiadau yn y Rhaglen Waith a nodwyd y rheini gan y Pwyllgor. Cadarnhaodd fod y Rhaglen Waith yn cyd-fynd â swyddogaethau craidd y Pwyllgor gan fod y rheini wedi'u nodi yn ei gylch gorchwyl ac eglurodd nad oedd unrhyw beth wedi'i drefnu ar gyfer rhan Asesu'r Panel Perfformiad gan mai dim ond unwaith mewn cylch etholiadol y mae'n ofynnol cynnal yr asesiad hwnnw ac yna caiff yr adroddiad asesu ei ystyried gan y Pwyllgor hwn.

Codwyd y posibilrwydd o gyflwyno hunanasesiad unigol ar gyfer aelodau'r Pwyllgor drwy gyfrwng sgysiau un i un gyda'r Cadeirydd fel modd nodi pa gymorth y gallai fod ei angen ar aelodau unigol i ddatblygu eu sgiliau a'u harbenigedd, ac yn eu dymuno.

Dywedodd y Pennaeth Archwilio a Risg fod aelodau'r Pwyllgor eisoes wedi cwblhau holiadur asesu anghenion hyfforddi sy'n sail i raglen hyfforddi'r Pwyllgor (sydd wedi'i chynnwys yn yr adroddiad). Awgrymodd, a chytunwyd bod yr holiadur yn cael ei ail-ddosbarthu fel y gall aelodau roi diweddariad am yr hyn y maent yn ei weld fel eu hanghenion hyfforddi parhaus.

Dywedodd y Cadeirydd y byddai'n ystyried y cynnig ynghylch cael sgwrs un-i-un gydag aelodau unigol a pha mor ymarferol fyddai'r broses o'i weithredu.

Mewn ymateb i gwestiynau pellach am hunanasesiad y Pwyllgor a gynhaliwyd gyda chefnogaeth CIPFA, rhoddodd y Pennaeth Archwilio a Risg ddiweddariad ar gynnydd hyd yma a threfniadau a'r amserlen adrodd ddisgwyliedig.

Penderfynwyd -

- **Derbyn Blaenraglen Waith 2023/24 fel un sy'n cyflawni cyfrifoldebau'r Pwyllgor yn unol â'i gylch gorchwyl a**
- **Nodi'r newidiadau i'r dyddiadau ar gyfer cyflwyno'r adroddiadau.**

Gweithredu Ychwanegol – Bod Pennaeth Archwilio a Risg yn ail-ddosbarthu Holiadur Asesu Anghenion Hyfforddiant y Pwyllgor.

**Mr Dilwyn Evans
Cadeirydd**